

Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”

**Nauka
w powojennym Wrocławiu
1945–2015**

**W 70. rocznicę powstania
polskiego środowiska naukowego
we Wrocławiu**

Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”

Nauka w powojennym Wrocławiu 1945–2015

W 70. rocznicę powstania
polskiego środowiska naukowego
we Wrocławiu

pod redakcją
Wojciecha Kucharskiego
Katarzyny Bock-Matuszyk
Grzegorza Straucholda

Wrocław 2015

Wstęp	9
-------------	---

CZĘŚĆ PIERWSZA

Wspomnienia

Katarzyna Bock-Matuszyk

Nauka wrocławska w relacjach profesorów – potencjał badawczy narracji biograficznych	13
---	----

Joanna Nowosielska-Sobel

Pionierski czas nauki polskiej we Wrocławiu w świetle wspomnień ..	33
--	----

CZĘŚĆ DRUGA

Naukowcy

Aleksander Srebrakowski

Wileńscy naukowcy we Wrocławiu	45
--------------------------------------	----

Danuta Malicka

Rektor z Kresów. Zaslęgi Seweryna Wysloucha dla środowiska akademickiego Wrocławia w latach 1946–1968	67
--	----

Joanna Hytrek-Hryciuk

Herstoria – Hanna Hirszfild 1884–1964	83
---	----

Grzegorz Strauchold

Profesor Ewa Maleczyńska – między średniowieczem a marksizmem	91
--	----

Rościsław Żerelik

Drugie powojenne pokolenie mediewistów wrocławskich. Profesorowie Marian Haisig, Wacław Korta, Roman Heck	107
--	-----

Wojciech Kucharski	
O. Bruno Mazur OP i jego związki z nauką wrocławską	119
Przemysław Marcin Żukowski	
Z Kresów Wschodnich na Uniwersytet Wrocławski.	
Drogi dotarcia – na przykładzie pracowników Wydziału Prawa	129

CZĘŚĆ TRZECIA

Uczelnie

Marek Burak	
Geneza politechniki we Wrocławiu (styczeń 1945–sierpień 1946)	157
Wanda Wojtkiewicz-Rok	
Organizacja kształcenia medycznego we Wrocławiu od 1945 r.	
oraz wybrane kierunki badań naukowych	177
Paweł Jaworski	
Budowa podstaw Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu	
– Wydział Rolniczy i Wydział Medycyny Weterynaryjnej	
w latach 1945–1956	191
Aleksandra Pijarowska	
Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu	
– twórcy i kontynuatorzy	205
Marek Ordylowski	
Akademia Wychowania Fizycznego: kierunki badań, twórcy	
i uczniowie	215
Michał Piel SDS	
Teologia jako refleksja naukowa na Papieskim Wydziale Teologicznym	
we Wrocławiu (1968–2014)	229
Marek Mutor	
Katolicki Instytut Naukowy we Wrocławiu 1957–1958 (1959)	247

CZĘŚĆ CZWARTA

Kierunki i szkoły badawcze

Piotr Biler, Dariusz Buraczewski	
Matematyka na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 1945–2014	265
Piotr Migoń, Jan Łoboda	
Powojenna geografia wrocławska – od studiów lokalnych	
po problemy globalne	281

Romana Łobodzińska	
Z ulicy Szewskiej na plac Nankiera. Dzieje powojennej polonistyki wrocławskiej	295
Marek Zybura	
Powojenna germanistyka (literaturoznawcza) we Wrocławiu 1945–2015: ludzie, struktury, badania	307
Katarzyna Uczkiewicz	
Zanim powstała wrocławska bohemistyka. O „szpiegowskim” epizodzie w dziejach nauczania języka czeskiego na Uniwersytecie im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu	327
Marian S. Wolański	
„Stosunki międzynarodowe” na Uniwersytecie Wrocławskim. Geneza, struktury, badania naukowe	337
Józef Koredczuk	
Rozwój nauk penalnych na Uniwersytecie Wrocławskim po II wojnie światowej	347
Włodzimierz Suleja	
Historycy dziejów najnowszych w powojennym Wrocławiu	357
Elżbieta Kościk	
Historia gospodarcza na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 1945–2014	363
Grzegorz Hryciuk	
Wrocławskie badania wschodnie. Wstępna charakterystyka kierunków i obszarów zainteresowań	373
Jerzy Maroń	
Wojskowe badania historyczne we Wrocławiu do przełomu stuleci ...	389
Marek L. Wójcik	
Badania sfragistyczne we wrocławskim ośrodku naukowym w latach 1945–2014	409
Roman Ptak	
Pionierzy elektroniki i informatyki na Politechnice Wrocławskiej ..	429
Anna Pansewicz	
Dzieje wrocławskiej medycyny sądowej po 1945 r.	447

Anna Granat-Janki

Działalność naukowa Katedry Teorii Muzyki i Historii Śląskiej
Kultury Muzycznej Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego
we Wrocławiu 451

Paweł Cylulko

Wrocławska Muzykoterapia 461

Dariusz Przybytek, Grzegorz Strauchold

Lwowska kartografia we Wrocławiu po 1945 r. i co z tego zostało? . . 473

CZĘŚĆ PIĄTA

Varia

Krzysztof Kawalec

Inwigilacja Uniwersytetu Wrocławskiego przez komunistyczną
policję polityczną w końcu lat 80. XX w. Próba oceny zjawiska . . . 483

Teresa Suleja

Badania naukowe w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego
w latach 1989–2014. Perspektywa kulturowego pogranicza 493

Krzysztof Dackiewicz

Budynki Politechniki Wrocławskiej – od powstania uczelni do chwili
obecnej 503

Agata Gabiś

Kliniki weterynaryjne Uniwersytetu Przyrodniczego
– zielona enklawa nauki przy pl. Grunwaldzkim 521

Wykaz skrótów 531

Bibliografia 535

Indeks osób 545

Indeks miejsc 571

Aleksander Srebrakowski

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

Wileńscy naukowcy we Wrocławiu

W wyniku II wojny światowej Polska straciła dwa ośrodki akademickie: we Lwowie i w Wilnie. Losy wojenne środowiska akademickiego w tych miastach były podobne. Najpierw zostały zlikwidowane polskie uczelnie, później zaś kadra naukowa podlegała represjom ze strony kolejnych okupantów. Deportacje, aresztowania i wreszcie śmierć zdziesiątkowały kadrę naukową. Mimo to, ci którzy przetrwali, aktywnie włączyli się w działalność konspiracyjną i to nie tylko w zakresie tajnego nauczania. Przypadki kolaboracji, czy to z Rosjanami, czy z Niemcami, stanowiły margines. Kiedy wreszcie doczekano się wyzwolenia od okupacji niemieckiej, pojawiło się pytanie, co dalej robić, czy nadal trzymać się razem, czy też budować swoją przyszłość indywidualnie? Znaczna część ocalałych postanowiła podjąć próbę odtworzenia swoich uczelni w nowym miejscu. Bynajmniej nie chodziło tu tylko o stosunki towarzyskie, które oczywiście też są ważne w budowaniu wspólnoty akademickiej, liczone na to, że uda się ocalić zespoły badawcze i rozwijać ich dorobek powstały w okresie międzywojennym. O wyborze lokalizacji dla odrodzonych uczelni zadecydował kierunek przesiedleń polskiej ludności ze wschodu¹. Ze względu na dostępne szlaki komunikacyjne mieszkańcy Lwowa zasiedlali głównie ziemie Polski południowej i zachodniej, natomiast mieszkańcy Wilna, Warmię, Mazury i Pomorze z Kujawami. Kadra naukowa Lwowa, która zaraz po wyzwoleniu zaczęła się z wolna przenosić najpierw na Uniwersytet Jagielloński, mimo próby stworzenia na tej uczelni odrębnej sekcji lwowskiej², ostatecznie zdecydowała o przeniesieniu się do Wrocławia. Realizację tego planu ułatwiało to, że były rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza (UJK), Stanisław Kulczyński z grupą innych lwowskich naukowców stworzył tak zwaną Grupę Kulturalno-Naukową, która zajęła się budowaniem we Wrocławiu ośrodka akademickiego. Ta grupa, a później napływ do miasta znacznej liczby lwowskich naukowców pozwala nam dzisiaj widzieć we wrocławskim ośrodku akademickim kontynuatora tradycji lwowskich. Jednak w budowaniu wrocławskich uczelni brali udział nie tylko naukowcy ze Lwowa, lecz także z Warszawy, Krakowa oraz Wilna.

Większość pracowników i absolwentów Uniwersytetu Stefana Batorego (USB), chcących kontynuować pracę naukową w Polsce, znalazła nowe miejsce w To-

¹ Szczegółowo na temat powojennych przesiedleń ludności polskiej zob. *Wysiedlenia, wypędzenia i ucieczki 1939–1959. Atlas ziem Polski. Polacy, Żydzi, Niemcy, Ukraińcy*, red. W. Sienkiewicz, G. Hryciuk, Warszawa 2008.

² W. Wrzesiński, *Początki wrocławskiego środowiska naukowego*, [w:] *Wrocławskie środowisko akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945–2005*, red. A. Chmielewski [et al.], Wrocław–Warszawa–Kraków 2007, s. 14.

runiu, w utworzonym tam Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Jak oblicza Sławomir Kalembka około 1/3 dawnej kadry naukowej, bibliotekarzy oraz pracowników administracyjnych USB przyjechała właśnie do Torunia³. Zdecydowana większość tych osób dotarła do miasta w dwóch transportach z Wilna w maju i lipcu 1945 roku. Pozostali docierali tam później indywidualnie. Dwie liczne grupy wileńskich naukowców dały początek jeszcze dwóm innym uczelniom w odbudowującej się Polsce. Decyzją abp. Romualda Jałbrzykowskiego z dnia 20 lutego 1945 r., istniejący na USB Wydział Teologiczny (wykładowcy i studenci) został przeniesiony do Białegostoku, gdzie dał początek Archidiecezjalnemu Wyższemu Seminarium Duchownemu⁴. Z kolei znaczna część pracowników Wydziału Lekarskiego USB stanowiła zasadniczy trzon kadry naukowej utworzonej w 1945 r. Akademii Lekarskiej w Gdańsku⁵. Reszta kadry naukowej z Wilna zasiłała inne ośrodki naukowe w powojennej Polsce, także Wrocław.

* * *

Zanim przedstawimy, kto z wileńskich naukowców znalazł się po wojnie we Wrocławiu, warto wspomnieć o przedwojennych związkach pracowników USB z uniwersytetem w tym mieście (w Breslau). Jeszcze przed I wojną światową wykładow na Uniwersytecie Wrocławskim słuchało dwóch późniejszych profesorów USB. Pierwszy z nich, Kazimierz Kolbuszewski, po studiach na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Lwowskim (1902–1909), w roku akademickim 1912/13 słuchał wykładow także we Wrocławiu⁶. Drugi, Bolesław Ignacy Wilanowski, który po studiach (1907–1911) w Akademii Duchownej w Petersburgu, w latach 1912 i 1913 studiował także na Uniwersytecie we Wrocławiu⁷. Kazimierz Kolbuszewski specjalizujący się w badaniach z zakresu historii literatury był zatrudniony na USB w latach 1922–1933, gdzie otrzymał katedrę Historii Literatury

³ S. Kalembka, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu kontynuatorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik i K. Puchowski, Kraków 1996, s. 275.

⁴ Obszerniej na ten temat zob. *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945–1980*, oprac. E. Ozorowski, Białystok 1981.

⁵ Więcej na ten temat zob. Z. Machaliński, *Rola Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w powstaniu Akademii Lekarskiej w Gdańsku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 46 (2001), nr 1, s. 101–112.

⁶ *Wydział Humanistyczny U.S.B. w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego. Tom II. Dziesięciolecie 1919–29*, Wilno 1929, s. 175–176; *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 351.

⁷ Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (dalej: LCVA), Zespół akt USB w Wilnie, Teczek osobowa Bolesława Wilanowskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. I 84, k. 1. W publikacji B. Żongolłowicz, *Dziennik 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004, s. 18, pomyłkowo podano, że na Uniwersytecie Wrocławskim otrzymał on doktorat z zakresu teologii. W rzeczywistości stopień doktora teologii uzyskał na UJ w roku 1918. Natomiast w roku 1927 na Uniwersytecie Warszawskim uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego. Podano za: LCVA, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. I 84, k. 73 i 74.

Stanisław Swianiewicz

Polskiej, później zaś kontynuował pracę na UJK. Niestety nie przeżył II wojny światowej, w czasie której za ukrywanie Żydów został aresztowany i wysłany do obozu na Majdanku, gdzie został zamordowany 20 lutego 1943 roku⁸. Ksiądz profesor Bolesław Wilanowski najpierw pracował na Wydziale Teologicznym USB, a następnie po porzuceniu stanu kapłańskiego przeniósł się na Wydział Prawa i Nauk Społecznych tej uczelni. Po zakończeniu II wojny światowej przeniósł się do Łodzi, gdzie na tamtejszym uniwersytecie wykładał prawo kanoniczne i historię prawa⁹.

W celach badawczych Wrocław odwiedziło z kolei dwóch innych wileńian. Pierwszym był archiwariusz wileński Wacław Gizbert-Studnicki. Nie był on co prawda wykładowcą USB, jednak jego związki z uczelnią były spektakularne. Był bowiem członkiem Komisji Litewskiej, która w 1918 r. rozpoczęła prace nad odbudową uniwersytetu w Wilnie¹⁰. Później aktywnie uczestniczył w pracach Komitetu Wykonawczego Odbudowy Uniwersytetu Wileńskiego, choć nie był formalnym członkiem tego Komitetu¹¹. Następnie zaś został członkiem Komisji Bibliotecznej zajmującej się opieką nad Biblioteką Publiczną i Uniwersytecką (w następnych latach zmieniono jej nazwę na: Uniwersytecka Biblioteka Publiczna)¹². W 1913 r., pracując we wrocławskiej Bibliotece Miejskiej, znalazł tu i skopiował nieznany wcześniej w Wilnie plan topograficzny Wilna z 17 maja 1648 roku¹³. Była to znacząca pomoc dla wileńskich badaczy opracowujących historię ich miasta. Drugim badaczem, który odwiedził Wrocław w latach trzydziestych, był Stanisław Swianiewicz. Ten, znany dzisiaj głównie jako świadek zbrodni katyńskiej, wybitny sowietolog współpracujący z Instytutem Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie, a jednocześnie wykładowca USB, odwiedził Wrocław w roku akademickim 1929/30¹⁴,

⁸ J. Starnawski, *Sylwetki wileńskich historyków literatury*, Bydgoszcz 1997, s. 133.

⁹ J. Kita, S. Pytlas, *Profesorowie Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–1994. Pro Memoria*, Łódź 1995, s. 221–222.

¹⁰ A. Wrzosek, *Wskrzeszenie Uniwersytetu Wileńskiego w R. 1919*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy...*, s. 4.

¹¹ LCVA, Protokoły Komitetu Wykonawczego Odbudowy Uniwersytetu, sygn. F. 175, Ap. 1, B. IA-12.

¹² *Pierwszy okres prac organizacyjnych nad odbudową Uniwersytetu Wileńskiego (13 XII 1918 r.–11 X 1919 r.). Sprawozdanie Komitetu Wykonawczego Odbudowy Uniwersytetu Wileńskiego*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy...*, s. 49.

¹³ W. Studnicki, *Nowe wiadomości o Starem Wilnie*, „Ziemia”, 1913, nr 43, s. 704–706.

¹⁴ S. Swianiewicz, *Wschodnio-Europejski Instytut we Wrocławiu*, „Nauka Polska”, T. 13 (1930), s. 191–194.

Erwin Koschmieder

aby poznać dokonania tutejszego Instytutu Europy Wschodniej (Osteuropa Institut Breslau)¹⁵. W czasie wojny, po mobilizacji i uczestnictwie w walkach jako oficer artylerii, dostał się do niewoli radzieckiej, później zaś po pobycie w obozie w Kozielsku, w ostatnim momencie uniknął stracenia w Katyniu. Po układzie Sikorski–Majski amnestionowany wstąpił do tworzących się Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, następnie zaś po ewakuacji ze Związku Radzieckiego znalazł się ostatecznie w Anglii, gdzie pozostał także po zakończeniu wojny i prowadził nadal działalność naukową. W roku 1947 władze dziekańskie Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego (prof. Iwo Jaworski) podjęły próbę ściągnięcia go do Wrocławia w celu objęcia Katedry Ekonomii Społecznej¹⁶. Ze względu na wręcz kluczową rolę Swianiewicza w odkłamywaniu historii zbrodni katyńskiej, nie zdecydował się on na

powrót do kraju pod hegemonią radziecką, gdyż najprawdopodobniej mogło się to skończyć nawet jego śmiercią.

Bardzo ważnym personalnym łącznikiem między przedwojennym Uniwersytetem Wrocławskim i USB w Wilnie był wrocławski sławista Erwin Koschmieder. Ze względu na to, że nieczęsto znajdujemy pełne informacje o tym naukowcu na kartach polskiej historiografii, warto przytoczyć przynajmniej podstawowe informacje z jego biografii¹⁷. Erwin Rajmund Koschmieder urodził się 31 sierpnia 1895 r. w Legnicy. Tam też ukończył gimnazjum, po czym 14 kwietnia 1914 r. wstąpił do wojska z zamiarem zostania oficerem zawodowym. W 1915 r. został awansowany na podporucznika, a w 1918 r. na porucznika, po czym 8 stycznia 1920 r. na własne życzenie wystąpił z wojska. Wcześniej już, bo w 1919 r., podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego, które ukończył w 1922 r., składając egzamin doktorski z zakresu sławistyki, łaciny, greki oraz sanskrytu. Odbił także studia uzupełniające w Krakowie i wszystkich biblio-

¹⁵ Podobną współpracę prowadził Swianiewicz także z Królewcem, gdzie działał Instytut Gospodarki Wschodnioeuropejskiej (Institut für Osteuropäische Wirtschaft) odwiedzony przez niego w 1936 r. Wcześniej Swianiewicz uczestniczył także w organizowaniu wymiany studentów między Wilnem i Królewcem. Obszerniej na ten temat zob. S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia*, Warszawa 1990, s. 17–23; M. Kornat, *Bolszewizm – totalitaryzm – rewolucja – Rosja. Początki sowietologii i studiów nad systemami totalitarnymi w Polsce (1918–1939)*, t. 1, Kraków 2003, s. 158–163.

¹⁶ Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: AUWr), Sprawozdania z posiedzeń Rady Wydziału Prawno-Administracyjnego 1946–1949, sygn. AU – 271/1, k. 51. Dziękuję Danucie Malickiej za udostępnienie materiałów z jej kwerendy archiwalnej.

¹⁷ W miejscach gdzie nie ma innych odsyłaczy wszystkie informacje pochodzą z: LCVA, Zespół akt Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Teczka osobowa Erwina Koschmiedera, sygn. F 175, Ap. IBb, B. 1125.

tekach uniwersyteckich w Polsce¹⁸. Następnie od 1 maja 1923 r. pracował jako wolontariusz w Państwowej Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Po złożeniu 29 marca 1924 r. egzaminu bibliotekarskiego w Berlinie został najpierw asystentem bibliotecznym, a od 1927 r. etatowym bibliotekarzem w Państwowej Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. W latach 1923–1926 był lektorem języka polskiego w Instytucie Europy Wschodniej we Wrocławiu. 23 lipca 1926 r. habilitował się na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego z zakresu filologii słowiańskiej i od 1927 r. został lektorem języka polskiego tamże. W 1930 r. przeniósł się do Wilna i 20 września tego roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym filologii słowiańskiej na Wydziale Humanistycznym USB. Równolegle od 1 marca 1932 do 31 października 1934 r. pełnił obowiązki kierownika Biblioteki im. Wróblewskich w Wilnie. 27 stycznia 1931 r. otrzymał obywatelstwo polskie. Otrzymała je także jego żona i trójka dzieci. Jako obywatel polski podlegał obowiązkowi służby wojskowej, jednak biorąc pod uwagę jego służbę w niemieckiej armii i niemiecki stopień oficerski, postanowieniem Ministra Spraw Wojskowych RP z 17 maja 1933 r. został zwolniony z obowiązku służby w Wojsku Polskim. Swoją pracę na USB Koschmieder zakończył w 1939 roku. Jerzy Putrament w swoich wspomnieniach podaje, że: „[...] Dopiero w kwietniu 1939 roku uniwersytetem wstrząsnęła sensacja: Koschmieder nawiał! Podobno groziło mu aresztowanie w związku z hitlerowską akcją szpiegowską [...]”¹⁹. Zygmunt Augustowski z kolei dodaje jeszcze, że od maja 1939 r. Koschmieder prowadził we wrocławskim radiu antypolskie audycje²⁰. Fakt, że ten naukowiec najpierw został niemieckim oficerem, później zaś współpracował z wrocławskim Instytutem Europy Wschodniej może uprawdopodobniać takie oskarżenia, jednak zachowana dokumentacja osobowa w dawnym archiwum USB nie potwierdza tego. Zgodnie z tym co można wyczytać z dokumentów w jego teczkę osobowej, proces rozstania się z USB przebiegał typowo dla osób, które otrzymały propozycję lepszej pracy. Jeszcze w listopadzie 1938 wziął on urlop od zajęć dydaktycznych na okres I i II trymestru roku akademickiego 1938/39, aby dokończyć badania naukowe. 22 kwietnia 1939 wziął z kolei 14 dni urlopu w celu załatwienia spraw prywatnych w Niemczech, a 28 kwietnia przedłużył go o następne cztery tygodnie, aby załatwić formalności związane z objęciem katedry slawistyki na Uniwersytecie Monachijskim. 29 maja 1939 r. zgłosił rezygnację z zajmowanej katedry, w związku z czym minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwolnił go 31 maja 1939 r. ze stanowiska profesora USB. Ważne jest także to, że kiedy wybierał się za granicę, Starostwo Grodzkie wydało mu paszport zagraniczny, gdzie wyraźnie było zaznaczone, że otrzymuje go w celu wyjazdu, aby objąć katedrę uniwersytecką w Niemczech. Później, gdy sprawa została załatwiona, 19 lipca Starostwo Grodzkie wypożyczyło akta personalne w celu stwierdzenia utraty obywatelstwa polskiego. Wszystkie te czynności odbywały się zgodnie z obowiązującymi procedurami i bez zbędnego pośpiechu, a co najważniejsze nigdzie nie ma wzmianki,

¹⁸ Czy wiesz kto to jest?, s. 365.

¹⁹ J. Putrament, *Pół wieku. Młodość*, Warszawa 1983, s. 166.

²⁰ L. Bednarczuk, *Wojenne i powojenne losy językoznawców wileńskich*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”. Seria Językoznawcza, T. 20 (2013), nr 2, s. 26.

że czyniono to z powodu jakichkolwiek przewinień profesora. W działaniach Koschmiedera nie było żadnego ukrywania się, uciekania chyłkiem przez inne kraje, aby się ratować przed dekonspiracją. W dokumentach nie ma także żadnych adnotacji polskich służb specjalnych. Co więcej,teczka osobowa Koschmiedera jest kompletna. Natomiast w wypadku, gdy w stosunku do studenta lub pracownika uniwersytetu była prowadzona na przykład procedura o charakterze dyscyplinarnym, a co dopiero kryminalnym, dokumenty często nie wracały do archiwum uniwersyteckiego, jeśli zaś wracały, znajdowały się w nich zarchiwizowane pisma odpowiednich władz z prośbą o wydanie tych dokumentów i późniejszymi uwagami. Brak jest także jakiegokolwiek wzmianki o ewentualnej „sprawie” prof. Koschmiedera w protokołach posiedzeń Senatu USB. Maria Dembowska tłumaczy wspomniane zarzuty Putramenta tym, że w Wilnie mieszkał w tamtym czasie sobowtór profesora. Niestety, autorka nie rozwija dalej tej kwestii. W dalszej części artykułu, wskazuje jednak na opinie byłych studentów profesora wysoko oceniających jego pracę i związki z polsnością²¹. Oczywiście to wszystko nie obala do końca spekulacji na temat działalności szpiegowskiej profesora, ale na pewno ich nie potwierdza. Abstrahując od tej kwestii, Erwin Koschmieder był tą osobą, która, bezpośrednio lub pośrednio przekazała swoim wileńskim kolegom informacje o Uniwersytecie Wrocławskim, to zaś powodowało, że dla kadry naukowej USB nie był on całkowicie obcą uczelnią. Ci, którzy po wojnie podejmowali decyzję wyjazdu do Wrocławia, wiedzieli więc, czego mogą się tutaj ewentualnie spodziewać.

* * *

Jak się udało ustalić, w powojennym Wrocławiu znalazło się około 30 osób, które przed wojną stanowiły kadre naukową USB lub skończyły tam studia. Najlicniejszą część tej grupy byli pracownicy Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB, którzy należeli do pionierów tworzących Wydział Prawno-Administracyjny Uniwersytetu Wrocławskiego. Ze względu na wielkość i zwartość tej grupy warto przyjrzeć się jej bardziej szczegółowo.

Najwcześniej z sześćoosobowej grupy wileńskich prawników we Wrocławiu znaleźli się, Iwo Jaworski i Andrzej Mycielski, którzy dotarli do Wrocławia z Krakowa jeszcze we wrześniu 1945 roku²². Etaty profesorskie otrzymali zaś 1 grudnia 1945 roku²³. Od stycznia 1946 r. do wymienionej dwójki dołączyli, Adam Chełmoński i Witold Świda oraz Alina Wawrzyńczykowa (Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa)²⁴. Ostatnim wileńskim prawnikiem, jaki dotarł do Wrocławia, był Seweryn Wysłouch, który

²¹ *Bibliotekarstwo polskie 1925–1951 w świetle korespondencji jego współtwórców*, wyboru z listów Adama Łysakowskiego, Mariana Łodyńskiego, Józefa Gracza i Heleny Hleb-Koszańskiej dokonała, wstępami, przypisami i indeksem opatrzyła M. Dembowska, Warszawa 1995, s. 195, przypis 79.

²² A. Mycielski, *Chwile czasu minionego*, część I i II, Wrocław 1992, s. 215.

²³ AUWr, Zespół: Dział Kadr, Akta Iwo Jaworskiego, sygn. RK-120, s. 10; Akta Andrzeja Mycielskiego, sygn. RK-120, s. 222.

²⁴ AUWr, Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU-0734-I, s. 436; sygn. AU-0734-I, s. 542; J. Koredczuk, *Alina Wawrzyńczyk (1908–1997)*, [w:] *Pamięci zmarłych Profesorów...*, s. 314.

Andrzej Mycielski

Witold Świda

Alina Wawrzyńczykova

Seweryn Wysłouch

Adam Chełmoński

objął obowiązki profesorskie na Uniwersytecie Wrocławskim 1 lipca 1946 roku²⁵. Jak wspomniano wyżej, na posiedzeniu Rady Wydziału Prawno-Administracyjnego Uniwersytetu Wrocławskiego w dniu 31 marca 1947 r. omawiano jeszcze kwestię sprowadzenia do Wrocławia kolejnego wilnianina Stanisława Świaniewicza. 12 czerwca 1946 r. na posiedzeniu Rady Wydziału Prawa odczytano list Świaniewicza, w którym odmawia on definitywnie przyjazdu do Wrocławia z powodów osobistych²⁶. Ostatecznie więc we Wrocławiu kontynuowało działalność naukową sześcioro pracowników Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB w Wilnie.

W momencie wybuchu wojny wszyscy członkowie tej grupy nie mieli jeszcze skończonych pięćdziesięciu lat. Najstarszy z nich, Adam Chełmoński miał

²⁵ AUWr, Zespół: Dział Kadr, Akta Seweryna Wysłoucha, sygn. RK-120, s. 10.

²⁶ A. Mycielski, *op. cit.*, s. 246.

lat 49, Iwo Jaworski lat 41, Witold Świda lat 40, Andrzej Mycielski i Seweryn Wysłouch lat 39 i Alina Wawrzyńczykowa lat 31. Wszyscy oni, poza Wawrzyńczykową, która doktoryzowała się w lipcu 1938 r., byli naukowcami o ugruntowanej pozycji, mającymi znaczne osiągnięcia w swojej dziedzinie. Ich kariera zawodowa rozwijała się obiecująco. Profesorowie Chełmoński i Jaworski mieli własne katedry. Trzej następni, Mycielski, Świda i Wysłouch, byli już docentami, a posiadana habilitacja otwierała im widoki na otrzymanie własnej katedry. W ostatnim roku akademickim przed wojną, Iwo Jaworski jako profesor był kierownikiem Zakładu Historii Prawa na Zachodzie Europy. Adam Chełmoński jako profesor był kierownikiem Zakładu Prawa Handlowego i Wekslowego. Andrzej Mycielski jako docent był adiunktem w Zakładzie Teorii i Filozofii Prawa. Witold Świda jako docent był adiunktem w Zakładzie Prawa i Postępowania Sądowego Karnego. Seweryn Wysłouch jako docent był adiunktem przy Studium Specjalnym Historii Prawa Litewskiego działającym w ramach Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB. Gdyby nie wybuch wojny, Wysłouch powinien zaczynać rok akademicki 1939/40 jako kierownik Katedry Dawnego Prawa Litewskiego, którą stworzono właśnie z myślą o tym naukowcu jako jej kierowniku²⁷. Alina Wawrzyńczykowa ze stopniem doktora była starszym asystentem w Zakładzie Historii Prawa Polskiego i Litewskiego²⁸.

W okresie wileńskim najbardziej wpływową osobą spośród tej grupy był Adam Chełmoński. Oprócz pracy naukowej prowadził własną praktykę i był między innymi doradcą prawnym Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, Zjednoczonych Państwowych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach²⁹ i Chorzowie oraz angielskiej Spółki Akcyjnej Towarzystwa Ubezpieczeń „Alliance”³⁰. W latach 1919–1920 był jednym z radców prawnych Ministerstwa Przemysłu i Handlu³¹. W trakcie wojny polsko-bolszewickiej pełnił służbę w Sądzie Wojskowym w Warszawie³². Natomiast od 1924 r. pracował w Komisji Kodyfikacyjnej RP, w sekcji prawa handlowego. Po śmierci prof. Stanisława Wróblewskiego został przewodniczącym podkomisji dla prawa ubezpieczeniowego. Z kolei w 1937 r. został podsekretarzem stanu (wiceministrem) w Ministerstwie Sprawiedliwości³³. W 1922 r.

²⁷ D. Malicka, *Seweryn Wysłouch jako badacz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, [w:] *Wrocław na litewskie millenium. Materiały z uroczystej konferencji z okazji 1000-lecia udokumentowania nazwy Litwa*, red. A. Srebrakowski, G. Strauchold, Wrocław 2010, s. 110.

²⁸ *Zakłady naukowe ogólnouniwersyteckie*, „Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, 1938–1939, s. 152–153.

²⁹ Jest to dzielnica Tarnowa.

³⁰ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Adama Chełmońskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 706, k. 41.

³¹ *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 83.

³² T. Kocowski, *Adam Chełmoński rektor WSE w roku 1959*, [w:] *Poczet rektorów Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1947–2007*, red. J.M. Soroka, Wrocław 2007, s. 124.

³³ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Adama Chełmońskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 706, k. 51 i 63.

został wybrany na posła z terenu województwa kieleckiego, z listy Związku Ludowo-Narodowego³⁴. Przed upływem kadencji, we wrześniu 1926 r. zrzekł się jednak mandatu³⁵. W tym samym 1922 r. Chełmoński zaczął pracę na USB w Wilnie, najpierw jako zastępca profesora wykładający prawo handlowe³⁶. Po uzyskaniu habilitacji w 1929 r., w następnym roku został profesorem nadzwyczajnym. Kolejny awans naukowy miał nastąpić w roku 1939, jednak wojna uniemożliwiła dokończenie rozpoczętej procedury³⁷. Przeglądając dorobek pisarski profesora z okresu międzywojennego, wydawać się on może dość skromny. Jednak trzeba pamiętać, że poza przygotowywaniem nowych monografii i artykułów będących efektem jego pracy jako badacza akademickiego³⁸, wiele czasu zajmowała mu też praca dla Komisji Kodyfikacyjnej, gdzie przygotowywał liczne wyczerpujące ekspertyzy prawne i opracowania o charakterze prawnym. Był także współautorem wielu ustaw przyjętych w przedwojennej Polsce. W latach 1932–1936 był także redaktorem naczelnym czasopisma „Palestra” [Organ Adwokatury Stołecznej]. Był on więc nie tylko teoretykiem prawa, ale również praktykiem w tej dziedzinie, co znakomicie podnosiło wartość jego wykładów i było doceniane przez studentów. Fakt ten podkreślał między innymi prof. Franciszek Bossowski w swojej opinii z 1939 r. do wniosku o nadanie Chełmońskiemu tytułu profesora zwyczajnego³⁹.

Kolejną prominentną postacią przedwojennego Wilna był pochodzący z Krakowa, syn znanego profesora UJ Władysława Leopolda Jaworskiego, Iwo (Iwon) Jaworski. Podobnie jak Adam Chełmoński, Jaworski rozpoczął pracę na USB w 1922 r. jako zastępca profesora w Katedrze Historii Prawa na Zachodzie Europy. Po uzyskaniu doktoratu w 1921 r. na UJ, w 1927 r. habilitował się na USB (była to pierwsza habilitacja przeprowadzona na Wydziale)⁴⁰, a w czerwcu 1932 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym na USB⁴¹. Aktywnie uczestniczył w walkach o niepodległość Polski. Był żołnierzem Wojska Polskiego w okresie 3 li-

³⁴ T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927. Podręcznik dla wyborców, zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmowych oraz mapy poglądowe*, Poznań 1923, s. 201.

³⁵ *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927...*

³⁶ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Adama Chełmońskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 706, k. 3a.

³⁷ T. Kocowski, *op. cit.*, s. 124.

³⁸ Z jego przedwojennego dorobku wypada wymienić: A. Chełmoński, *Prawo gospodarcze*, Warszawa 1924; *idem*, *Rejestr handlowy na tle dekretu z dnia 7 lutego 1919 r.*, Wilno 1929. Oprócz tego były to liczne artykuły, jak na przykład systematycznie publikowany na łamach czasopisma „Rocznik Prawniczy Wileński” *Przegląd ustawodawstwa w zakresie prawa cywilnego* oraz wiele innych.

³⁹ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Adama Chełmońskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 706, k. 66.

⁴⁰ *Wydział Prawa i Nauk Społecznych U.S.B. w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy...*, s. 257.

⁴¹ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Iwo Jaworskiego, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 731, k. 14.

stopad 1918–5 kwiecień 1920 i 10 lipiec 1920–10 listopad 1920 roku⁴². W latach 1924–1925 odbył studia uzupełniające w Paryżu. Oprócz pracy na USB współpracował także z Instytutem Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie i Polskiego Towarzystwa Historycznego⁴³. W roku akademickim 1939/40 został dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB, niestety nie pełnił tej funkcji zbyt długo, gdyż w grudniu 1939 r. polski uniwersytet w Wilnie został zlikwidowany. Przypadł mu więc w udziale obowiązek zamknięcia wydziału, z którym był związany od 1922 r. Jednak równolegle rozpoczął on prace przy organizowaniu tajnego nauczania polskich studentów, którzy pozostali w Wilnie.

Poza pracą naukową Jaworski udzielał się również społecznie. W 1934 r. został wybrany na zastępcę radnego Rady Miejskiej miasta Wilna. Od trzeciego posiedzenia Rady z 15 listopada 1934 r. występował już jako pełnoprawny radny Rady Miejskiej m. Wilna, został też wtedy przewodniczącym Komisji Rewizyjnej RM⁴⁴. Był także związany ze środowiskiem inteligencji katolickiej. Jeszcze w czasie studiów w Krakowie był jednym z liderów tworzącego się tam oddziału Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”⁴⁵. Później, już jako wykładowca na USB, był przewodniczącym Koła Seniorów SKMA Odrodzenie w Wilnie⁴⁶. Chętnie też współpracował z organizacjami katolickimi, jak na przykład PAKS (Porozumienie Akademickich Katolickich Stowarzyszeń)⁴⁷, czy w trakcie przygotowywanych przez te organizacje „Tygodniach Społecznych”⁴⁸.

Przedwojenny dorobek pisarski Iwo Jaworskiego nie był zbyt wielki. Należał on do naukowców, którzy mając ogromną wiedzę, umiejących skorzystać ze swojej erudycji na wykładach, niechętnie siadali do pisania. Jednak studenci bardzo chwalili sobie jego wykłady i przekazywaną w ich trakcie wiedzę. Co więcej, ceniono go za otwarty stosunek do młodzieży. Jak wspomina jedna z jego dawnych studentek: „Wykłady i seminaria prowadził bardzo żywo, miał ogromne poczucie humoru i jakiś bezpośredni i prosty stosunek do studentów”⁴⁹.

Następny członek grupy wileńskich prawników we Wrocławiu, Andrzej Mycielski, podobnie jak Iwo Jaworski, pochodził z Krakowa. W latach 1919–1923 studiował na UJ, tam też w 1925 r. obronił pracę doktorską. Kolejne lata (1925–

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Czy wiesz kto to jest?*, s. 298.

⁴⁴ LCVA, Zespół akt Rady Miejskiej m. Wilna, sygn. F. 64, Ap. 20, B. 363, k. 2 i 4.

⁴⁵ K. Turowski, „Odrodzenie”. *Historia Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej*, Warszawa 1987, s. 67.

⁴⁶ *50-lecie pracy pisarskiej Marjana Zdziechowskiego*, Wilno 1933, s. 6.

⁴⁷ Jak wskazuje sama nazwa, była to platforma porozumienia między różnymi organizacjami o charakterze katolickim. Tworzyły je: Sodalicja Mariańska Akademików, Sodalicja Mariańska Akademickich, Odrodzenie, Iuventus Christiana, korporacja „Conradia” i Akademickie Koło Misyjne.

⁴⁸ *XVI Tydzień Społeczny*, „Pax”, 12–13 (1937), s. 2; K. Turowski, *op. cit.*, s. 361 i 364.

⁴⁹ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis...*, s. 106.

1933), na co pozwalała mu pozycja majątkowa, spędził dalej studiując i prowadząc badania naukowe, co ostatecznie zostało zakończone w 1933 r. uzyskaniem habilitacji na USB, gdzie od 1934 r. rozpoczął pracę. Zanim jednak przeprowadził się z rodziną do Wilna i rozpoczął regularne zajęcia na uczelni, spędził jeszcze kilka miesięcy na studiach w Paryżu⁵⁰. Pięcioletni okres pracy Mycielskiego w Wilnie obejmował też zajęcia na USB uzupełniane wykładami zleconymi w Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie oraz publicznymi wykładami dla mieszkańców Wilna organizowanymi przez Towarzystwo Prawnicze Imienia Ignacego Daniłowicza⁵¹. Był również sekretarzem honorowym prawniczej grupy polsko-włoskiej i członkiem komitetu redakcyjnego „Wileńskiego Przeglądu Prawniczego”⁵². Efektem pracy naukowej z tego czasu było także wiele cennych publikacji naukowych⁵³.

Chełmońskiego urodzonego w Warszawie i Jaworskiego z Mycielskim urodzonych w Galicji można zaliczyć do rzeszy urzędników i fachowców, nazywanych kolokwialnie „galileuszami”⁵⁴, którzy przybywali do Wilna, aby uzupełnić braki kadrowe w administracji i szkolnictwie na tamtym terenie. Natomiast pozostała trójka wileńskich prawników, która znalazła się we Wrocławiu, to już typowi przedstawiciele kresowej inteligencji. Witold Świda urodził się w Różanpolu na terenie Mińszczyzny, kształcił się zaś najpierw w Mińsku, a później od 1916 r. w Moskwie, w tamtejszym Instytucie Handlowym, jednak po ukończeniu dwóch semestrów przerwał naukę z powodu wybuchu rewolucji. Od jesieni 1918 r. kontynuował studia w warszawskiej Królewsko-Polskiej Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego⁵⁵, natomiast po otwarciu Uniwersytetu Poznańskiego w 1919 r. studiował dalej na Wydziale Rolniczo-Leśnym tej uczelni⁵⁶. W roku 1920 zmienił profil studiów i przeniósł się na Wydział Prawno-Ekonomiczny tego uniwersytetu i zakończył studia z dyplomem magistra nauk ekonomiczno-politycznych⁵⁷. Po zakończeniu nauki w Poznaniu, jesienią 1922 r. został przyjęty na USB na czwarty rok studiów

⁵⁰ A. Preisner, *Andrzej Mycielski (1900–1993)*, [w:] *Pamięci zmarłych Profesorów...*, s. 199.

⁵¹ Towarzystwo to zostało założone w 1921 r. przez znanego wileńskiego działacza społecznego, zwolennika tak zwanej idei krajowej oraz członka Towarzystwa Neo-Szubrawców, mecenasa Tadeusza Wróblewskiego. Skupiało ono nie tylko prawników uniwersyteckich, choć jego działalność była mocno związana z uniwersytetem.

⁵² *Sprawozdanie z działalności Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie za rok akademicki 1936/1937*, oprac. J. Panejko, „Rocznik Prawniczy Wileński”, R. IX (1938), s. 358.

⁵³ Za najważniejsze z nich Mycielski uznawał: A. Mycielski, *Problem klasyfikacji norm prawo-państwowych*, „Rocznik Prawniczy Wileński”, R. VII (1935), s. 155–219 oraz *idem*, *Fikcyjność w prawie i nauce prawa* [w:] *Ogólna nauka o prawie*, T. 2, red. B. Wróblewski, Wilno 1938, s. 1–79.

⁵⁴ Geneza tego słowa wiąże się z tym, że większość takich osób pochodziła z terenu Galicji.

⁵⁵ Dzisiaj uczelnia funkcjonuje pod nazwą Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW).

⁵⁶ AUWr, Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU-0734-I, s. 541.

⁵⁷ *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1922–23) za rektoratu Heljodora Święcickiego. Księga pamiątkowa*, red. A. Wrzosek, Poznań 1924, s. 667.

na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych, które ukończył w roku 1923 z tytułem magistra praw. Od 1 listopada 1923 r. rozpoczął karierę zawodową na USB. Najpierw jako asystent, a później starszy asystent przy Katedrze Prawa Karnego, natomiast od 1 stycznia 1935 r. już jako adiunkt tej katedry⁵⁸. W roku akademickim 1928/29, jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej⁵⁹, studiował jeszcze w Instytucie Kryminalistycznym przy uniwersytecie w Paryżu (Institut de Criminologie de Paris)⁶⁰. Oprócz tego w latach 1923–1925 odbył aplikację sądową, a w latach 1926–1928 aplikację adwokacką i od roku 1928 prowadził w Wilnie własną kancelarię adwokacką⁶¹.

Podobnie jak znaczna część przedstawicieli polskiej inteligencji z tego okresu, Świda zaangażowany był w ruch niepodległościowym. Jako młodzieniec w Mińsku był prezesem tajnej polskiej Bratniej Pomocy oraz członkiem tajnej organizacji Związek Młodzieży Polskiej „Przyszłość” (PET). Uczestniczył także w walkach o niepodległość Polski, za co został odznaczony Krzyżem Walecznych, później zaś Krzyżem Niepodległości⁶². Co do działalności społecznej, to był w Wilnie członkiem Towarzystwa Opieki na Dziećmi i Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi, poza tym skupiał się głównie na działalności naukowej⁶³. Publikacje przygotowane przez Świdę przed wojną należą do dzieł ciekawych ze względu na podjętą tematykę i znaczących, jeśli chodzi o ich zawartość oraz ujęcie tematu. Jako najcenniejsze należy wymienić opublikowaną pracę doktorską – *Pojedynek ze stanowiska polityki kryminalnej* [Wilno 1927], także pracę habilitacyjną – *Przestępca zawodowy* [Warszawa 1932] oraz napisaną wspólnie z Bronisławem Wróblewskim – *Sędziowski wymiar kary w Rzeczypospolitej Polskiej. Ankieta* [Wilno 1938]. Ostatnia z wymienionych prac dała podstawy metodologiczne do rozwoju w polskich naukach prawnych badań z zakresu socjologii prawa⁶⁴. Niestety, ta dobrze rozwijająca się kariera naukowa została przerwana przez wojnę.

Kolejny prawdziwy kresowianin w grupie wileńskich prawników to Seweryn Wysłouch. Urodził się w majątku Pirkowicze, w najbardziej egzotycznej części Kresów, na Polesiu. Jednak poza okresem I wojny światowej, kiedy pozostawał na

⁵⁸ AUWr, Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU-0734-I, s. 541.

⁵⁹ Fundusz Kultury Narodowej został założony w lutym 1928 r., z inicjatywy Józefa Piłsudskiego, jako osobna, niezależna instytucja, mająca uzupełniać działania Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w zakresie rozwoju polskiej nauki i sztuki. Głównymi odbiorcami stypendiów byli młodzi artyści i naukowcy. Szerzej na ten temat zob. *Fundusz Kultury Narodowej (1928–1937). Zarys działalności*, Warszawa 1937.

⁶⁰ Instytut powstał w 1922 r. i był pierwszą wyspecjalizowaną instytucją we Francji zajmującą się kryminologią jako osobną dziedziną nauki. Placówka ta pozostawała pod wspólnym kierownictwem naukowym wydziałów prawa oraz medycyny Uniwersytetu Paryskiego. Podano za: S. Czerwiński, *Walka z przestępczością a szkoła pozytywna prawa karnego i społeczna kryminologia*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, 8 (1935), s. (19) 263. Dzisiaj Instytut jest częścią Université Panthéon-Assas (stosowana jest także nazwa Assas lub Paris II).

⁶¹ AUWr, Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU-0734-I, s. 542.

⁶² *Ibidem*, s. 541–542.

⁶³ AUWr, Zespół: Dział Kadr, Akta Witolda Świdy, sygn. RK-120, s. 7.

⁶⁴ T. Kaczmarek, *Witold Świda (1899–1989)*, [w:] *Pamięci zmarłych Profesorów...*, s. 307.

wsi w strefie przyfrontowej, aż do 1939 r. związany był z Wilnem, gdzie zdobywał kolejne stopnie wykształcenia i gdzie rozpoczął karierę naukową na USB. Zanim jednak do tego doszło, najpierw w latach 1920–1923 służył jeszcze w wojsku polskim, walcząc o integralność odradzającej się ojczyzny⁶⁵.

Wysłouch należał do grupy najbardziej zdolnych i dynamicznych studentów, a później pracowników USB. Potrafił znakomicie łączyć pracę naukową z działalnością społeczną. Jeszcze na trzecim roku studiów (1 października 1925) zaczął pełnić obowiązki zastępcy młodszego asystenta przy Seminarium Prawa Publicznego prowadzonym przez prof. Wacława Komarnickiego⁶⁶. Studia ukończył w roku 1927, następnie w 1931 r. uzyskał doktorat, a w 1937 r. habilitował się⁶⁷. Jego zainteresowania badawcze obejmowały historię i współczesne problemy dawnych ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Do pierwszego nurtu należy zaliczyć jego pracę doktorską⁶⁸ i pracę habilitacyjną⁶⁹ oraz szereg innych tekstów traktujących o kwestiach administracyjno-terytorialnych i organizacji politycznej Wielkiego Księstwa Litewskiego, a także problemach komunikacyjnych tego obszaru⁷⁰. Drugi nurt badań Wysłoucha dotyczył żywotnych problemów ziem wschodnich II Rzeczypospolitej, jakim były kwestie narodowościowe. Owocem tego była praca: *Rola Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi w ruchu narodowym Białorusinów w Polsce* [Wilno 1933] oraz trzy opracowania dla warszawskiego Instytutu Badania Spraw Narodowościowych poświęcone kwestiom narodowościowym na terenie województw wschodnich II RP. Dwa z nich zostały wydane⁷¹ w 1938 i 1939 r. z adnotacją na okładce, że są to druki poufne⁷², trzecia część opracowania opublikowana została dopiero w 2013 r. wiele lat po śmierci autora⁷³. Były to specjalne wydawnictwa mające pomóc władzom państwowym w kreowaniu właściwej polityki narodowościowej w kraju. Ich autor przedstawił badane zagadnienie bardzo skrupulatnie i nie szczędził krytycznych uwag wobec administracji państwowej, wskazując na popełniane błędy w tej kwestii, szczególnie nadgorliwych urzędników. To, co robił Wysłouch jako naukowiec,

⁶⁵ AUWr, Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU-0734-I, s. 562.

⁶⁶ *Skład uniwersytetu w latach 1924/25, 1925/26 i 1926/27*, Wilno b.d., s. 22.

⁶⁷ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Seweryna Wysłoucha, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 921, k. 13, 51 i 54.

⁶⁸ S. Wysłouch, *Rozwój granic i terytorium powiatu kobryńskiego do połowy XVI wieku*, „Ate-neum Wileńskie”, t. 6 (1929), z. 1–2, s. 16–46; t. 6 (1929), z. 3–4, s. 337–428.

⁶⁹ S. Wysłouch, *Posługi komunikacyjne w miastach W. Ks. Litewskiego na prawie magdeburskim do połowy XVI w.*, Wilno 1936.

⁷⁰ Dokładniejsze omówienie dorobku naukowego Wysłoucha zob. J. Bardach, *Seweryn Wysłouch (19 III 1900 – 27 II 1968)*, „Kwartalnik Historyczny”, R. LXXV (1968), z. 3, s. 803–805.

⁷¹ Były to druki powielane w nikłym nakładzie 10 egzemplarzy.

⁷² *Polacy i Białorusini – katolicy na terenie Wileńszczyzny*, oprac. S. Wysłouch, Warszawa 1938; *Świadomość narodowa ludności prawosławnej zamieszkującej wschodnie i północno-wschodnie powiaty Wileńszczyzny*, oprac. *ibidem*, Warszawa 1939.

⁷³ S. Wysłouch, *Stosunki narodowościowe na terenie województw wschodnich*. [Wilno 1939/40], red. nauk. M. Iwanow, Warszawa 2013.

kontynuował w swojej działalności społecznej. W sprawach narodowościowych interweniował często jako radny miasta Wilna. Pomysły, jak rozwiązywać skomplikowane kwestie narodowościowe propagował w ramach działalności Klubu Włóczęgów Seniorów w Wilnie. Obok Stanisława Swianiewicza był głównym ideologiem Klubu, który propagował w środowisku wileńskim, ale nie tylko, swoją wersję tak zwanej krajowości⁷⁴, czyli odpowiednio realizowanej polityki samorządowej i lansowanej idei autonomii administracyjnej wewnątrz państwa. Jak już wspomniano wyżej w roku akademickim 1939/40 miał objąć własną katedrę, niestety przeszkodził temu wybuch wojny, w czasie której ponownie, jak w 1920 r., walczył jako zwykły żołnierz.

Najmłodszą członkinią grupy wileńskich prawników we Wrocławiu była Alina Wawrzyńczykowa. Studia na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych USB ukończyła w 1932 r., jednak już od września 1930 r. pracowała na uczelni jako zastępca asystenta kontraktowego przy katedrze dawnego Prawa Sądowego Polskiego i Litewskiego⁷⁵. Następnie w latach 1931–1934 była asystentką przy katedrze Prawa Rzymskiego, a od roku 1934 ponownie przy katedrze Prawa Sądowego Polskiego i Litewskiego, pracując tam do 1939 r. jako starszy asystent⁷⁶. Jej zainteresowania badawcze obejmowały dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego. Tej tematyce poświęcona była także jej praca doktorska obroniona w 1938 r.⁷⁷ Alina Wawrzyńczykowa razem z Sewerynem Wyslouchem i innymi pracownikami USB była członkiem zespołu badawczego powołanego przez prof. Stefana Ehrenkreutza, którego zadaniem było zebranie wszystkich dostępnych materiałów źródłowych dotyczących historii Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz ich sukcesywne opracowywanie. Było to uzupełnianie niedostatków polskiej historiografii dotyczących dziejów I Rzeczypospolitej, powstałych wskutek antypolskiej polityki zaborców. Osiągnięcia tego zespołu były bardzo znaczące i do dzisiaj wyniki jego kwerend oraz badań stanowią podstawę dalszej pracy historyków polskich, litewskich, białoruskich i ukraińskich, a także rosyjskich. Mimo stosunkowo niedługiego okresu pracy w latach międzywojennych w Wilnie, znaczący wkład w to dzieło miała Alina Wawrzyńczykowa.

Kiedy wileńscy prawnicy znaleźli się po wojnie we Wrocławiu stali się mocnym filarem tworzonego właśnie Wydziału Prawno-Administracyjnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Według stanu z końca 1947 r., na piętnaście istniejących katedr tego wydziału, sześcioma kierowali profesorowie z Wilna, w tym prof. Chelmoński dwiema, Katedry Prawa Cywilnego I oraz Katedry Prawa Handlowego i Wekslowego. Iwo Jaworski został kierownikiem Katedry Historii Prawa na Za-

⁷⁴ Dotychczas bardziej jest znana inna wileńska grupa, skupiona wokół Witolda Abramowicza i jego czasopisma „Przegląd Wileński”, mająca powiązania wolnomularskie, propagująca ułożenie stosunków polsko-litewskich według modelu zbliżonego do tego, co funkcjonowało w ramach I Rzeczypospolitej. Byli to ludzie, którzy popierali ideę federacyjną Józefa Piłsudskiego.

⁷⁵ LCVA, Zespół akt USB w Wilnie, Teczka osobowa Aliny Wawrzyńczyk, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 911, k. 3.

⁷⁶ *Ibidem*, k. 4–6.

⁷⁷ Opublikowana jako: A. Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa, *Spory graniczne polsko-litewskie w XV–XVII w.*, Wilno 1938.

chodzie Europy, Andrzej Mycielski kierownikiem Katedry Prawa Państwowego, Witold Świda kierownikiem Katedry Prawa i Postępowania Karnego, Seweryn Wyślouch kierownikiem Katedry Historii Ustroju i Prawa Polskiego, natomiast Alina Wawrzyńczykowa asystentką w katedrze Wyśloucha. Od samego początku swojej działalności we Wrocławiu, wileńscy profesorowie odgrywali ważną rolę na wydziale. Odzwierciedleniem tego jest pełnienie przez nich funkcji we władzach dziekańskich wydziału. Prof. Iwo Jaworski w latach akademickich 1946/47, 1948/49, 1949/51 był dziekanem, natomiast w latach 1945/46, 1947/48 był prodziekanem⁷⁸. Adam Chełmoński w latach akademickich 1948/49 i 1949/50 był prodziekanem⁷⁹. Jak łatwo zauważyć, w latach 1948/49 – 1949/50 dziekanem i prodziekanem wydziału byli wilnianie. W następnych latach między rokiem 1954 a 1958 dziekanami wydziału byli z kolei Witold Świda (1954/55 i 1955/56) oraz Seweryn Wyślouch (1956/57 i 1957/58)⁸⁰. Prof. Andrzej Mycielski dziekanem wydziału został z kolei w latach akademickich 1959/60 (od 2 grudnia 1959) i 1960/61 (od 17 grudnia 1960)⁸¹. Oprócz tego Seweryn Wyślouch był w latach 1947–1952 prorektorem Uniwersytetu Wrocławskiego, a jego ogromną zasługą było między innymi sprawne kierowanie odbudową uczelni.

Wkład wileńskich naukowców w rozwój wrocławskiego ośrodka akademickiego nie polegał tylko na działaniach administracyjnych, było nim także stworzenie przez kilku z nich szkół w zakresie nauk prawnych. Na siedem szkół, które stworzono na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, trzy powstały wokół naukowców z Wilna. Andrzej Mycielski stworzył Szkołę Prawa Państwowego, Witold Świda był twórcą wrocławskiej Szkoły Prawa Karnego i Kryminologii oraz Socjologicznej Metody Badań w Polskim Prawie Karnym, Seweryn Wyślouch zaś Szkoły Badań Historii Ustroju i Prawa⁸². Dzisiaj jest to grono ponad sześćdziesięciu badaczy, którzy byli bezpośrednio uczniami wymienionych naukowców lub uczniami tych uczniów.

Pod względem liczebności podobnie dużą grupę osób związanych z USB w Wilnie tworzyli w powojennym Wrocławiu naukowcy pracujący później w utworzonej w 1951 r. Wyższej Szkole Rolniczej. W przeciwieństwie jednak do prawników nie był to zespół, który przeniósł się w nowe miejsce. W tym wypadku, dla czterech spośród sześciu przybyłych osób, Wrocław stanowił miejsce kontynuowania studiów uniwersyteckich, a dopiero później pracy w WSR, zaś tylko pozostali dwaj naukowcy kontynuowali tutaj rozpoczęte w Wilnie kariery zawodowe.

Naukowcem o najdłuższym stażu był w tej grupie, pochodzący z Polesia, Stanisław Liskiewicz (ur. 1899). Studia uniwersyteckie rozpoczął w Kazaniu w 1916 r. w tamtejszym Instytucie Weterynaryjnym i kontynuował, po przerwie w roku 1918,

⁷⁸ *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970. Księga jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 110.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Wrocławskie środowisko akademickie...*, s. 313–327.

na Uniwersytecie Kazańskim, gdzie był także zastępcą asystenta⁸³. Po repatriacji do Polski w 1922 r. kontynuował studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym USB w Wilnie. Tam również w trakcie studiów był asystentem, tym razem w Zakładzie Anatomii Porównawczej. Był też pierwszym asystentem w tym Zakładzie, który (1926 r.) uzyskał stopień doktora⁸⁴. Z kolei w 1929 r. został współpracownikiem Komisji Fizjograficznej PAU w Krakowie. W 1931 r. Liskiewicz zdecydował się na przeniesienie do Lwowa, gdzie podjął studia w tamtejszej Akademii Medycyny Weterynaryjnej, rozpoczynając je od razu od trzeciego roku⁸⁵. W ten sposób zakończył się jego wileński okres pracy naukowej. Po wojnie przyjechał do Legnicy, gdzie jako dyplomowany lekarz weterynarii zajmował stanowisko powiatowego lekarza weterynarii, a następnie kierownika lecznicy dla zwierząt. Od 1950 r. podjął zaś pracę najpierw na Uniwersytecie i Politechnice Wrocławskiej jako adiunkt w zakładzie Zoologii Rolniczej i Entomologii, a po utworzeniu Wyższej Szkoły Rolniczej kontynuował pracę w Katedrze Zoologii, gdzie był zatrudniony do odejścia na emeryturę w 1969 r.⁸⁶

Bohdan Kopeć był drugą osobą, która rozpoczęła swoją karierę naukową na USB w Wilnie. W latach 1929–1934 odbył on studia w Studium Rolniczym przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym USB. Po rocznej przerwie spowodowanej służbą wojskową, w roku akademickim 1936/37 podjął pracę na uczelni jako asystent wolontariusz w Zakładzie Ekonomii Rolniczej⁸⁷. W 1939 r. obronił na Wydziale Rolniczym USB⁸⁸ pracę doktorską poświęconą analizie przyczyn emigracji ludności polskiej na Łotwę, która została opublikowana w 1938 r.⁸⁹ Dalszy rozwój kariery naukowej Kopcia w Wilnie przerwała wojna. Po jej zakończeniu opuścił Wilno i najpierw kilka miesięcy 1946 r. pracował w Pomorskiej Izbie Rolniczej, a od listopada tego roku został zatrudniony w katedrze Ekonomii Rolniczej Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu⁹⁰. Od tego momentu następował systematyczny rozwój jego kariery naukowej trwającej do roku 1980, kiedy przeszedł na emeryturę. Oprócz wielu innych osiągnięć należy także wymienić stworzenie przez niego wrocławskiej Szkoły Ekonomii Rolnictwa⁹¹.

⁸³ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu*, red. A. Kotecki, T. Szulc, J. Tyszkiewicz, Wrocław 2011, s. 562.

⁸⁴ B. Rydzewski, *Wydział Matematyczno-Przyrodniczy USB w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy...*, s. 344.

⁸⁵ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani...*, s. 562.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ AUWr – *Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, sygn. AU-0734-I, s. 455; *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno s. a., s. 36.

⁸⁸ Studia rolnicze przez długie lata prowadzono na USB w ramach Studium Rolniczego przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, dopiero na mocy ustawy z dn. 9 IV 1938 r. został tam powołany osobny Wydział Rolniczy USB w Wilnie. Zob. *Sprawozdanie z działalności Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego i Studium Rolniczego Uniwersytetu Stefana Bato-rego w Wilnie za rok akademicki 1937/38*, Wilno 1939, s. 37–38.

⁸⁹ B. Kopeć, *Wychodźstwo sezonowe z Ziemi Wileńskiej do Łotwy*, Wilno 1938.

⁹⁰ AUWr – *Życiorysy pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, sygn. AU-0734-I, s. 456.

⁹¹ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani...*, s. 532.

Trzecim absolwentem USB, który podjął po wojnie pracę we Wrocławiu był Zygmunt Ruszczyc. Tytuł inżyniera rolnika uzyskał w lutym 1939 r. po ukończeniu studiów na Wydziale Rolniczym USB. W przeciwieństwie do wymienionych poprzedników nie podjął on jednak pracy asystenta na USB, lecz zatrudnił się w majątku Sawicze w okolicach Baranowicz. Ponieważ wcześniej już wspomniano o Klubie Włóczęgów Seniorów, wypada wspomnieć, że podczas studiów Ruszczyc był członkiem ostatniego składu Akademickiego Klubu Włóczęgów Wileńskich, który współpracował ze swoimi starszymi kolegami-seniorami. Był to więc już drugi po Sewerynie Wysłouchu „Włóczęga”, który dotarł po wojnie do Wrocławia.

Po wojnie Ruszczyc najpierw znalazł się w Lublinie, gdzie został asystentem w Katedrze Ogólnej Hodowli zwierząt na Wydziale Rolniczym UMCS, później zaś pracował w Zakładzie Doświadczalnym Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Pawłowicach. W międzyczasie, w 1949 r., doktoryzował się na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. Niedługo po tym, w 1951 r. został kierownikiem Katedry Żywienia Zwierząt WSR we Wrocławiu. Podczas swojej dalszej pracy naukowej i dydaktycznej doprowadził wreszcie do stworzenia wrocławskiej Szkoły Żywienia Zwierząt i Doświadczalnictwa Zootechnicznego⁹².

Pozostała trójka pracowników WSR we Wrocławiu związana była z USB w Wilnie poprzez rozpoczęcie tam studiów. Włodzimierz Lidtke rozpoczął studia na USB w 1937 r., lecz niestety wojna nie pozwoliła mu ukończyć tamtejszego Wydziału Rolniczego. Po wojnie naukę kontynuował na SGGW w Warszawie, gdzie uzyskał tytuł inżyniera, później zaś na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej uzyskał w 1947 r. tytuł magistra i rozpoczął pracę naukową na tej uczelni. Tutaj też osiągał kolejne stopnie i tytuły naukowe⁹³. Z kolei Irena Małunowicz (z domu Urbanowicz) studiowała chemię na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym USB i także z powodu wojny nie ukończyła tej uczelni⁹⁴. Po wojnie razem z częścią naukowców i studentów USB znalazła się w Toruniu, gdzie na świeżo powołanym uniwersytecie uzyskała dyplom magistra chemii. Od 1948 r. rozpoczęła zaś pracę na Uniwersytecie i Politechnice Wrocławskiej w Katedrze Chemii. Później, w 1952 r., była współorganizatorem Katedry Podstaw Chemii w utworzonej właśnie WSR we Wrocławiu⁹⁵. Tam też pracowała⁹⁶ aż do emerytury, na którą przeszła w 1997 r. Wilhelm Wojtkiewicz, związany z Katedrą Ogrodnictwa WSR we Wrocławiu, studiował na USB w latach 1927–1939, jednak nie nauki rolnicze, tylko prawo. Studiów tych nie ukończył, a po przyjeździe do Wrocławia w 1946 r. rozpoczął nowe studia, tym razem na Oddziale Ogródniczym Wydziału Rolniczego Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu. Tutaj też kontynuował swoją karierę naukową, uzyskując ostatecznie stanowisko docenta⁹⁷.

⁹² *Wrocławskie środowisko akademickie...*, s. 496.

⁹³ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani...*, s. 560.

⁹⁴ *Studenci Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939*, zebrał, opracował i wstępem opatrzył A. Srebrakowski, Wrocław 2008, s. 306.

⁹⁵ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani...*, s. 571.

⁹⁶ Doktorat uzyskała jednak na Uniwersytecie Wrocławskim, a habilitację na Politechnice Wrocławskiej.

⁹⁷ *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani...*, s. 722.

* * *

Naukowcy wileńscy, reprezentujący inne nauki, nie tworzyli już tak licznych grup. W większej części były to pojedyncze osoby lub pary przybywające do Wrocławia, aby kontynuować przerwana pracę naukową. Helena Cehak-Hołubowiczowa urodziła się w Stanisławowie, a szkołę średnią i studia ukończyła we Lwowie. Na UJK przygotowała także i obroniła swoją pracę doktorską. Jednak od roku akademickiego 1931/32 rozpoczęła pracę, jako starszy asystent, przy Katedrze Archeologii i Muzeum Archeologicznym USB w Wilnie. Aż do momentu wybuchu wojny zajmowała się badaniem cmentarzysk kurhanowych, słowiańskich i słowiańsko-wareckich na terenie Wileńszczyzny i Nowogródzczyzny⁹⁸. Po wojnie pracowała najpierw w Warszawie jako redaktor literacki w Robotniczej Agencji Prasowej, a od roku 1946 została adiunktem przy Katedrze Archeologii na UMK w Toruniu. W roku 1950 przeniosła się do Wrocławia, gdzie kontynuowała karierę naukową, specjalizując się teraz w badaniach najdawniejszych dziejów Śląska⁹⁹.

Jej małżonek, Włodzimierz Hołubowicz, urodzony (1908) w Jekaterynodarze (obecnie Krasnodar) nad Kubaniem, szkołę średnią ukończył w Wilnie, tam też w 1928 r. rozpoczął studia na USB¹⁰⁰. W tym czasie nie do końca jeszcze potrafił sprecyzować swoje zainteresowania naukowe, studiując kolejno prawo, historię i etnografię¹⁰¹. Następnie w latach 1932–1939 pracował w Muzeum Archeologicznym USB, od roku 1937 jako asystent wolontariusz¹⁰². Po wojnie w 1947 r. dokończył studia na Uniwersytecie Poznańskim, a w 1948 r. uzyskał doktorat na UMK w Toruniu¹⁰³. Do 1949 r. był zatrudniony na UMK. Z kolei w latach 1949–1961 kierował badaniami nad początkiem państwa polskiego na Śląży i w Niemczech. Na Uniwersytecie pracował w latach 1951–1962 w Katedrze Archeologii Polski, od 1952 r. jako profesor.

Na samym początku tworzenia Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej wydawało się, że znaczącą rolę będą mieli tu fizycy z USB w Wilnie. Już w 1945 r. przybył do Wrocławia z Krakowa prof. Henryk Niewodniczański ze swoim asystentem Bolesławem Makiejem. Z UMCS w Lublinie przyjechał prof. Jan Błaton. Natomiast przebywający w Poznaniu prof. Szczepan Szczeniowski dojeżdżał do Wrocławia na wykłady¹⁰⁴. Oprócz wymienio-

⁹⁸ B. Gediga, *Prof. dr Helena Cehak-Hołubowiczowa*, „Archeologia Polski”, t. 24 (1980), z. 2, s. 455.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Z. Kobylński, Włodzimierz Hołubowicz: *Pioneer of the Ethnoarchaeology of Pottery-Making*, [w:] *Contesting Ethnoarchaeologies. Traditions. Theories. Prospects*, ed. A. Marciniak, N. Yalman, New York 2013, s. 83.

¹⁰¹ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–2004. Materiały do biografii*, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska [et al.], koncepcja i red. S. Kalemka, Toruń 2006, s. 270.

¹⁰² Włodzimierz Hołubowicz (1906–1962), [w:] *Anksčiau dirbusieji archeologijos srityje*, http://www.lad.lt/index.php?option=com_content&view=article&Itemid=103&id=716 (dostęp: 23 III 2015 r.).

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Wrocławskie środowisko akademickie...*, s. 345.

Helena Cehak-Hońbownikowa

Włodzimierz Hońbownik

Stanisław Szeliowski

nych osób, w 1945 r. znalazł się we Wrocławiu także Wacław Turczyński, będący przed wojną starszym asystentem w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym USB. Niestety już w 1946 r., po otrzymaniu propozycji z UJ, Niewodniczański i Błaton przenieśli się do Krakowa, natomiast Szczeniowski, mimo podobnej propozycji, pozostał w Poznaniu¹⁰⁵. Turczyński z kolei podjął pracę na UMK w Toruniu. Jedynie asystent prof. Niewodniczańskiego, Bolesław Makiej, po krótkim pobycie w Krakowie, wrócił do Wrocławia w 1951 r.¹⁰⁶

W przedwojennym Wilnie znakomicie rozwijały się badania z zakresu astronomii. Naukowcy z USB po wojnie stworzyli nowy ośrodek takich badań w Toruniu. W 1948 r. jeden z doświadczonych naukowców wileńskich postanowił przenieść się jednak z Torunia do Wrocławia i tutaj kontynuować swoje badania. Był nim dr hab. Stanisław Szeliowski, który został adiunktem wrocławskiego Obserwatorium Astronomicznego¹⁰⁷.

Adam Michejda był jednym z wybitnych pracowników wrocławskiej Akademii Medycznej. Specjalizując się w chirurgii dziecięcej, był twórcą tej dziedziny medycyny na Dolnym Śląsku. Prowadził pionierskie badania nad leczeniem wad wrodzonych u noworodków¹⁰⁸. Jako pierwszy lekarz w Polsce przeprowadził udaną operację usunięcia niedrożności przełyku u noworodka. Adam Michejda urodził się na Śląsku Cieszyńskim i pochodził z rodziny zasłużonej w walce o polskość tego regionu. Jego stryjem był wybitny chirurg Kornel Michejda, pracujący w latach 1922–1939 na USB w Wilnie. Adam Michejda studia medyczne rozpoczął w Cze-

¹⁰⁵ Szerzej na temat powojennych przemieszczeń wileńskich fizyków zob. A. Hrynkiewicz, *Fizyka w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Postępy Fizyki”, t. 46 (1995), z. 6, s. 591–605.

¹⁰⁶ J. Mergentaler, *Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970. Księga jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 154.

¹⁰⁷ P. Rybka, *Stanisław Szeliowski (1887–1966)*, „Urania”, R. 58 (1987), nr 10, s. 297.

¹⁰⁸ W. Kaczorowski, *Adam Michejda 1916–1961*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. T. 2, Biograficzny (A–Z)*, red. nauk. A. Puzio, Katowice 1995, s. 172.

chosłowacji, gdzie studiował na uniwersytetach w Brnie i Pradze. Po rozbiorze Czechosłowacji przeniósł się do Wilna, aby dokończyć naukę. Absolutorium uzyskał tuż przed zamknięciem USB przez władze litewskie¹⁰⁹. Co prawda Michejda studiował w Wilnie jedynie przez rok, jednak później, w czasie wojny przebywał nadal w Wilnie, gdzie pracował w wileńskich szpitalach, pozostając ciągle w kręgu lekarzy wcześniej pracujących na USB, uzupełniając swoją wiedzę i umiejętności pod ich okiem. Można więc uznać, że po przybyciu do Wrocławia dalej twórczo rozwijał osiągnięcia wileńskiego ośrodka nauk medycznych.

Tadeusza Baranowskiego, wybitnego chemika i biochemika specjalizującego się między innymi w zakresie biochemii białek i cukrów, trzeba traktować jako kontynuatora dokonań lwowskiego ośrodka medycznego. Ukończył on Wydział Lekarski UJK i rozpoczął tam współpracę z wybitnym biochemikiem Jakubem Parnasem. Po przyjeździe do Wrocławia kontynuował tu tradycje Szkoły prof. Parnasa¹¹⁰. Jednak niedługo po ukończeniu studiów na UJK (1934), w latach akademickich 1935/36 i 1936/37 był zatrudniony na Wydziale Lekarskim USB jako starszy asystent w Zakładzie Chemii Fizjologicznej, kierowanym przez prof. Włodzimierza Mozołowskiego¹¹¹. Warto tu wspomnieć, że Mozołowski także był uczniem Jakuba Parnasa i zaliczany jest do jego Szkoły¹¹². W 1937 r. Baranowski wrócił jednak do Lwowa, aby kontynuować pracę w zespole prof. Parnasa. Jest to więc przypadek jednego z naukowców, którzy w powojennym Wrocławiu kontynuowali dokonania obu kresowych ośrodków akademickich.

Podobnie jak z Tadeuszem Baranowskim rzecz się miała z Józefem Hellerem, biochemikiem wywodzącym się ze Szkoły prof. Parnasa, który po wojnie rozpoczął pracę na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. W wypadku Hellera z USB w Wilnie łączyło go jednak nie tylko objęcie stanowiska docenta na Wydziale Lekarskim¹¹³, lecz także uzyskanie tam habilitacji w 1937 r.¹¹⁴ Niestety naukowiec ten pozostawał we Wrocławiu tylko do 1951 r., później zaś przeniósł się do Warszawy¹¹⁵.

Naukowcem, który jest mocno identyfikowany ze Lwowem i tamtejszym uniwersytetem, był wybitny mediewista i archiwista, Teofil Emil Modelski. Fak-

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ J. Barańska, A. Dżugaj, J. Kwiatkowska-Korczak, *Życie i tragiczna śmierć Jakuba Karola Parnasa, wybitnego polskiego biochemika, współtwórcy glikolizy*, „Kosmos”, R. 57 (2008), z. 1–2, s. 14.

¹¹¹ *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1935/36*, Wilno b.d., s. 40; *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno b.d., s. 40.

¹¹² J. Barańska, A. Dżugaj, J. Kwiatkowska-Korczak, *op. cit.*, s. 12.

¹¹³ Był nim przez ostatnie trzy lata akademickie, aż do wakacji 1939 r. Równolegle był także związany z Uniwersytetem Jagiellońskim.

¹¹⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w roku akademickim 1936/37*, oprac. S. Hiller, „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego”, z. 4 (1937), s. 252.

¹¹⁵ K. Sembrat, *Wydział Nauk Przyrodniczych*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970...*, s. 203.

Marian Morelowski

tem jest, że był to urodzony lwowianin, a i studia kończył również w tym mieście. Tam także obronił pracę doktorską (1910) i został habilitowany (1919). Jednak w latach 1924–1930 przeniósł się do Wilna, gdzie został wykładowcą na USB i otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego¹¹⁶. Wykształcił tam także sporą rzeszę studentów. Należy więc uznać, tak jak w kilku innych poprzednio wymienionych przypadkach, że Teofil Modelski, pracując po wojnie we Wrocławiu, reprezentował oba kresowe ośrodki akademickie.

Krótki epizod wileński znajdziemy też w życiorysie prof. Julii Kotarbińskiej z Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu.

Ta specjalizująca się w ceramice artystycznej absolwentka Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie (1923), najpierw studiowała w latach 1921–1923 na Wydziale Sztuk Pięknych USB.

Absolwentką USB była także zasłużona dla Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu prof. Marta Burbianka. W 1931 r. uzyskała tam dyplom magistra z zakresu historii, natomiast w 1933 r. obroniła pracę doktorską napisaną pod opieką naukową prof. Stanisława Kościółkowskiego¹¹⁷. W Wilnie, w którym wtedy pracowali na USB wybitni polscy bibliotekarze, Helena Hleb-Koszańska i Adam Łysakowski, Burbianka zdobywała też pierwsze doświadczenia jako bibliotekarz. Po przyjeździe do Wrocławia, w 1946 r. została najpierw zatrudniona jako starszy asystent na Wydziale Humanistycznym, jednak jeszcze w sierpniu tego samego roku została bibliotekarzem, a w kolejnych latach kustoszem (1953) i docentem (1955) Biblioteki Uniwersyteckiej¹¹⁸. Wreszcie w 1964 r. została mianowana profesorem nadzwyczajnym.

Ostatnią wrocławską uczelnią, na której pracowali naukowcy z Wilna, jest dzisiejsze Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu. Kiedy w 1947 r. administrator apostolski Dolnego Śląska ks. Karol Milik, zdecydował o utworzeniu Seminarium Duchownego we Wrocławiu, osobą za to odpowiedzialną został ks. Józef Marcinowski, absolwent Wydziału Teologicznego USB w Wilnie, a następnie wykładowca Diecezjalnego Seminarium Duchownego w Wilnie¹¹⁹. We Wrocławiu ks. Marcinowski był rektorem Seminarium Duchownego do 1953 r.

Jeśli potraktować wileńskich naukowców jako swoisty pomost między światem pozostawionym na Wschodzie, a nowym miejscem osiedlenia, poza grupą wileńskich prawników, jako najmocniejszy element łączący oba światy należy

¹¹⁶ K. Galińska, *Wspomnienia o Ojcu Prof. Teofilu Emilu Modelskim*, Gliwice 2007, s. 15.

¹¹⁷ E. Marczevska-Stańdowa, *Marta Burbianka (1898–1973)*, „Przegląd Biblioteczny”, nr 3 (1974), s. 353.

¹¹⁸ *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1955*, Tom II, Wrocław 1959, s. 28.

¹¹⁹ T. Krahel, *Ksiądz Józef Marcinowski profesor Seminarium Archidiecezjalnego w Wilnie*, „W Służbie Miłosierdzia”, nr 10 (2009), s. 8.

uznać osobę prof. Mariana Morelowskiego. Co prawda ten naukowiec nie urodził się na Kresach. Co więcej, w Wilnie rozpoczął pracę na USB dopiero w roku 1930. Jednak obszar jego zainteresowań badawczych, jako historyka sztuki, które realizował w Wilnie, predestynuje go do roli swoistego ambasadora Wilna we Wrocławiu. Do dzisiaj jego publikacje poświęcone barokowi wileńskiemu znajdują czytelników.

Przedstawione wyżej informacje o wileńskich naukowcach we Wrocławiu, nawet te bardziej obszerne, to tylko zasygnalizowanie zagadnienia, które warto zbadać bardziej szczegółowo. Jednak i to, co wyłania się z niniejszego tekstu, pokazuje nam, że wileński wkład w budowanie wrocławskiego ośrodka naukowego był może i skromny, ale na pewno nie marginalny.

Vilnius scientists in Wrocław

The war fates of the academic environment in Vilnius and in Lviv was similar – Polish universities were closed down, and the faculty was subjected to repression by the successive occupants. Deportations, arrests and finally death have decimated the environment. A large part of the survivors decided to try to recreate their universities in a new place. Most of the employees and graduates of the Stefan Batory University (USB) found a place in Toruń on the Nicolaus Copernicus University formed there. The rest of the faculty from Vilnius supported other research centres in the post-war Poland. About thirty people, who before the war were in the faculty of USB or have graduated there came to the post-war Wrocław. The largest part of this group included employees of the Faculty of Law and Social Sciences of USB, who belonged to the pioneers creating the Faculty of Law and Administration of the University of Wrocław. A similar group of people related to USB in Vilnius was formed in the post-war Wrocław by researchers later working in the University of Agriculture, formed in 1951. Vilnius scientists representing other sciences did not form such numerous groups, these were individuals or couples that came to Wrocław to continue the interrupted research work. The Vilnius contribution to the construction of the Wrocław scientific centre perhaps was modest, but certainly not marginal.